

H. JANSEN. Als praten bij je werk hoort. Gespreksvaardigheden voor hulp- en dienstverleners. 147 pag. Boom, Meppel 1987. Prijs f 27,—. ISBN 90 6009 758 0.

De auteur, die zelf gesprekstechniektrainingen verzorgt, meent te voorzien in de behoefte aan een boek over gespreksvaardigheden en -modellen die toegespitst zijn op de gezondheidszorg. Zijn oogmerk is bejaardenverzorgsters, verpleegkundigen en huisartsen te helpen bij hun functioneren als 'praatpaal' en het boek bevat daartoe veel praktische voorbeelden.

In deel 1 worden basisvaardigheden beschreven en in deel 2 gespreksmodellen. Zoals uit de literatuurlijst kan worden afgeleid, houdt de auteur zich in deel 1 met name bezig met de 'client-centered'-opvatting van luisteren. Aan zijn beschrijving van de basisvaardigheden liggen de gedachten van Carl Rogers en Thomas Gordon ten grondslag. Deze basisvaardigheden zijn: interviewen, duidelijke communicatie en actief luisteren.

In het tweede deel komen enkele gespreksmodellen aan de orde, met name het helpende gesprek, het adviesgesprek, het verwijfs- en het slecht-nieuwsgesprek. Hierin zijn duidelijk de gespreksmodellen te herkennen die Vrolijk e.a. eerder beschreven.

Het boek leest prettig en is niet moeilijk. Toch lijkt het eerder en alleen geschikt voor bovengenoemde hulpverleners in de eerste lijn en niet voor tandartsen. Juist de praktijkvoorbeelden verlevendigen de stof, maar omdat zij niet aansluiten bij de praktijkervaringen van tandartsen, zullen deze voorbeelden hen niet direct aanspreken.

M. P. M. A. Duyx, Amsterdam

B. KLINGE, D. ERICSON, L. MATSSON (F. M. ANDREASEN, Engelstalige editie). Your mouth, a book about teeth and dental care. 112 pag. Mediglobe, S. A., Fribourg, Switzerland 1987. Prijs \$ 14,95. ISBN 2 88239 001 7.

In Zweden zijn – sedert 1 januari 1986 – de tandartsen wettelijk verplicht hun patiënten op een begrijpelijke manier voor te lichten over behandelingen, behandelingswijzen en -resultaten. Dit boek, geschreven door drie clinici, is daartoe een handreiking voor de tandarts.

Het boek begint met een beschrijving van de anatomie van de mond. Deze materie eist ondanks de vele – soms voor de leek lastig te interpreteren – afbeeldingen hulp van een deskundige. De rest van dit vrij

complete en fraai geïllustreerde boek is echter zeker van waarde voor hen die enigszins geïnformeerd willen zijn over allerlei tandheelkundige behandelingen. Tevens handig om in de praktijk bij de hand te hebben, ter ondersteuning van uitleg. De inhoudsopgave vormt daarbij een goede wegwijzer.

A. H. B. Schuurs, Amsterdam

H. KRAUS ET AL. Diagnosis and treatment of muscle pain. 116 pag., 37 afb. Quintessence Publishing Co., Inc., Chicago, London, Berlin, São Paulo, Tokyo, Hong Kong 1988. Prijs \$ 32,—. ISBN 0 86715 166 8.

In deze monografie over de diagnostiek en de behandeling van spierpijnen gaan Kraus en zeven andere specialisten dieper in op het voor velen wat ongrijpbare pijn-dysfunctiesyndroom. Dit boek is duidelijk geschreven voor hen, die zich de problemen van spierpijn en musculaire dysfunctie aantrekken, dus zeker niet alleen voor de gnaathologisch georiënteerde tandarts en kaakchirurg. Vooral ook artsen, medische specialisten en fysiotherapeuten behoren zich voor dit terrein van de revalidatie te interesseren.

In de eerste hoofdstukken breekt Kraus een lans voor het direct opheffen van de zogenaamde beschermende spierkramp, die na trauma en/of overbelasting van het musculoskeletaire systeem optreedt, door middel van gecontroleerde mobilisatie met behulp van pijnindemping door afkoeling. Hij gaat daarbij in op de methode van 'vapor cooling' met het, volgens hem, ideale chloorethyl als sprayvloeistof. In dit meer theoretische gedeelte neemt het verband tussen hyperfunctie, hypertonie (pijn) en spierdeficiëntie (zwakte, immobilisatie) een belangrijke plaats in. Bij de bestrijding van musculaire problemen door gecontroleerde mobilisatie spelen specifieke spieroefeningen een grote rol.

Een apart hoofdstuk is gewijd aan 'trigger points', hun diagnostiek en behandeling met verschillende typen injectietherapie. Trigger points zijn kleine, welomschreven plekken in myofasciaal weefsel, die uit gedegeneerd spierweefsel zouden bestaan en die op druk reageren met scherpe pijn en spierkramp al of niet in projectiegebieden.

Voor controle op diagnose en therapieresultaat bij hyperfunctie en de gevolgen daaraan, worden enkele testen beschreven. Hierbij kan ook thermografie een rol spelen. Daarna worden de verschil-

lende delen van het lichaam, waar zich het pijn-dysfunctiesyndroom kan voordoen, toegelicht. Gelb behandelt in een apart hoofdstuk de craniomandibulaire dysfunctie. Ook de psychologische en neurologische aspecten komen aan de orde.

Het boek is zeer klinisch gericht met veel casuïstiek, maar veronderstelt kennis van de anatomie en fysiologie an het musculoskeletaire apparaat en zijn innervatie. Het is een goed verzorgde en zeer leeswaardige uitgave voor allen die zich met de behandeling van spieraandoeningen bezighouden.

R. Buchner, Bussum

P. L. M.-L. LEMMENS. Clinical and mechanical aspects of bulk fracture of amalgam restorations. 139 pag. Academisch proefschrift. Katholieke Universiteit te Nijmegen. Drukkerij Acco, Leuven 1988. ISBN 90 9002317 8.

In dit proefschrift wordt verslag gedaan van een onderzoek naar breuk in amalgaamrestauraties. Om niet geheel duidelijke redenen spreekt de auteur van 'bulk-fractuur', teneinde onder meer een onderscheid te kunnen maken met randbreuk.

Aan de hand van zwart-witfoto's van vele restauraties werd een betrouwbare methode ontwikkeld om breuk vast te stellen. Over vijf en zeven jaar werden occlusale en proximale vlakken van amalgaamrestauraties in molaren en premolaren vervolgd. Het verband tussen eventueel falen en het soort legering of het type gebitselement werd in het onderzoek betrokken. Inderdaad speelde het soort legering een rol. Stanalloy F en Shofu Spherical leidden frequenter tot randbreuk dan bij voorbeeld Dispersalloy of Agestan 68, hetgeen al uit de literatuur bekend was. Bij molaren en premolaren in de mandibula trad tweemaal zoveel breuk op als bij die elementen in de maxilla. Materiaalkundige eigenschappen, zoals druk- en treksterkte of stijfheid (E-modulus), werden voor diverse legeringen experimenteel bepaald en deze waarden werden vervolgens gehanteerd in een mathematisch rekenmodel van de spanningsverdeling in denkbeeldige restauraties. Niet iedere algemeen-practicus zal vertrouwd zijn met de eindige elementenanalyse, een computersimulatie van de 3-D-spanningstoestand, maar dat neemt niet weg dat de resultaten van dit onderzoek ook voor hem van klinisch belang zijn. Zo kon worden aangetoond dat het vooral de schuifspanningen in de restauratie zijn, die eventueel tot breuk leiden. Tegen de ver-

wachting in veroorzaakt namelijk horizontale belastingen grotere spanningen dan verticale belastingen. Uit de randvoorwaarden kon worden vastgesteld dat bij belastingen onder de 37N (ca. 4 kg kracht) de onderzochte restauratie minstens drie jaar meegaat. Zulke geringe krachten lijken echter niet erg realistisch!

Het onderzoek wees ook nog uit dat de situatie aanmerkelijk gunstiger zou zijn, als de restauratie adhesief met de caviteitswand verbonden was geweest. Die conclusie is natuurlijk weinig relevant, omdat amalgaam nu eenmaal geen adhesieve eigenschappen bezit. Deze kritische kanttekeningen laten onverlet dat dit proefschrift overtuigend aantoont dat er aan tandheelkundige voorzieningen te 'rekenen' valt en dat er op grond van deze berekeningen prognoses zijn te maken over de levensduur en dus over de economische waarde van de restauraties.

C. L. Davidson, Amsterdam

J. N. BEZUUR. The recognition of craniomandibular disorders. 119 pag. Academisch proefschrift Universiteit van Amsterdam, 1988.

Gebaseerd op een studie van Hansson, Wessman en Öberg in 1980 zou het mogelijk zijn craniomandibulaire dysfunctie (CMD)-patiënten met behulp van een klinische test (gebaseerd op het karakter van 1. 'joint play' en 2. 'endfeel' en de uitkomsten van een 3. dynamische en 4. statische pijntest) te onderscheiden in patiënten met pijn van voornamelijk myogene (extra-capsulaire) oorsprong van de pijn en patiënten met voornamelijk arthrogene (intra-capsulaire) oorsprong van de pijn.

Het doel van het onderzoek was 1. reeds bestaande discriminerende criteria opgenomen in een klinisch bruikbaar screeningsprotocol nader onder de loep te nemen en 2. het testen van een eenvoudige röntgenologische methode voor bevestiging van de klinische bevindingen.

Diverse deelstudies, uitgevoerd bij een Spaanse, Nederlandse en Australische groep CMD-patiënten, werden opgezet en in de opeenvolgende hoofdstukken beschreven. Vrijwel ieder hoofdstuk werd of zal in een internationaal tijdschrift worden gepubliceerd.

Op grond van de resultaten komt de auteur tot de volgende conclusies:

- Patiënten met voornamelijk myogene oorsprong van pijn zijn jonger dan patiënten met voornamelijk arthrogene oorsprong van pijn.
- Klinische bevindingen zijn waardevoller voor het maken van onderscheid tussen de verschillende werkdiagnosen dan conventionele radiografische bevindingen.

- Routinematig gebruik van tomografie is van beperkte waarde, daar de mogelijkheid ontbreekt om de verschillende groepen van CMD-patiënten te onderscheiden.
- Asymmetrie van de verticale condylaïre hoogte is groter bij patiënten met voornamelijk myogene oorsprong van pijn, dan bij patiënten met voornamelijk arthrogene oorsprong van pijn.
- Herkenning van verschillen tussen linker en rechter verticale condylushoogte is belangrijk en zou kunnen bijdragen aan een ontwikkeling van preventie van CMD.
- Klinisch komen unilaterale bevindingen vaker voor dan bilaterale bevindingen bij patiënten met CMD.
- Het volledige uitvoeren van de dynamische en statische pijntest is van groot belang voor de werkdiagnose.
- Infrarode lasertherapie is effectief in het verminderen van pijn bij patiënten met voornamelijk arthrogene oorsprong van pijn. Echter behandeling van musculaire hyperactiviteit door middel van stabilisatie blijkt zeer belangrijk te zijn als voorbehandeling ter verkrijging van, en voor het in stand houden van het effect van laser.
- Het gebruik van het geïntroduceerde screeningsprotocol in de algemene praktijk leidt tot de herkenning van CMD.

L. G. M. de Bont, Groningen

R. HILGER. Arbeitssystem Zahnarztpraxis. 384 pag., 245 afb. Quintessenz Verlags-GmbH, Berlin, Chicago, London, São Paulo, Tokio 1988. Prijs DM 198,—. ISBN 3 87652 027 4.

Hilger is bekend als auteur van vele recente artikelen over praktijkvoering en -hygiëne. Dit boek is echter meer dan een bijgewerkte compilatie van deze publikaties, want getracht is een systematisch ingedeeld leerboek voor de algemeen-practicus samen te stellen.

Achtereenvolgens komen de volgende onderwerpen aan de orde: praktijkplanning en vestiging; praktijkinrichting en -indeling; werkconcepten, werkmethode en de ergonomie; samenwerking in teamverband; systematiek in het behandelverloop (met voorbeeldsituaties); veiligheidsaspecten in zowel juridisch, hygiënisch, toxicologisch en milieutechnisch opzicht; ongevalpreventie; stralingshygiëne (naar de Duitse voorschriften en wetgeving); doelmatige praktijkorganisatie (hygiëne, contaminatiecircuits, traysystemen, centrale sterilisatie, behandeling steriel materiaal, afvalproblematiek en behandeling risicopatiënten).

Het boek is prettig leesbaar, dank zij een

overzichtelijke indeling en een duidelijk systeem van legenda en verwijzingen. Een uitgebreide literatuurlijst, met overwegend Duitse publikaties, completeert dit boekwerk, dat zeker een eigentijds naslagwerk mag worden genoemd voor een ieder die met praktijkvoering te maken heeft of zal krijgen. De Nederlandse practicus zal echter moeten wennen aan de ruime voorzeringen (zoals huisvesting, praktijkgrootte en personeelsbezetting) waarvan in dit boek sprake is. Bovendien gelden in Nederland ten dele afwijkende voorschriften en richtlijnen, hetgeen vooral betrekking heeft op hoofdstuk 5. Ook zijn de werkconcepten en de beschrijvingen van het instrumentarium op Duitse produkten gebaseerd. Maar aangezien het overgrote deel der in ons land leverbare produkten uit Duitsland afkomstig is, hoeft dat geen bezwaar te zijn om tot een goede opzet van een praktijk te komen.

Het boek is – voor wat betreft uitgangspunten en grondslagen die te allen tijde gelden – aan te bevelen voor elke practicus met vestigings- of renovatieplannen, maar evenzeer voor assistenten, onderwijsmedewerkers en mensen uit de dental-handel.

P. P. L. Crefcoeur, 's-Gravenhage

C. P. ADAMS. Kieferorthopädie mit herausnehmbaren Geräten. Behandlungsmöglichkeiten und technische Verfahren. 264 pag., 251 afb. Quintessenz Verlags-GmbH, Berlin, Chicago, London, São Paulo, Tokio 1988. Prijs DM 168,—. ISBN 3 87652 815 1.

Dit is de Duitse versie van de vijfde druk van 'The design, construction and use of removable orthodontic appliances' (John Wright, Bristol). De uitgave is rijkelijk geïllustreerd met duidelijke zwart-wit afbeeldingen en gedrukt in een gemakkelijk leesbaar lettertype op papier van een goede kwaliteit. Het boek is logisch ingedeeld en geeft een heldere inleiding tot het ontwerpen en vervaardigen van uitneembare apparatuur.

Het eerste hoofdstuk behandelt, aan de hand van schematische tekeningen, de biomechanische basisprincipes van apparatuursystemen. Het tweede hoofdstuk besteedt aandacht aan de onderdelen waaruit plaatapparatuur kan worden opgebouwd.

Het is duidelijk dat de auteur de behandelingsmogelijkheden van uitneembare apparatuur optimaal weet te benutten. Zo wordt zelfs een speciaal hoofdstuk besteed aan het realiseren van 'torque' en oprichtende tandbewegingen. Ook het comprimeren van tandbogen met uitneembare apparatuur lijkt niet voor iedere behandelaar weggelegd. Dat de auteur de daarbij getoonde Crefcoeur-veer Coffin-veer noemt, kan

voor de Nederlandse lezer wat verwarrend werken.

Daarna wordt het gebruik van intermaxillaire elastiekjes en extra-orale tractie in combinatie met uitneembare apparatuur besproken. Gezien de bijzondere eisen die deze combinatie aan de verankering van de apparatuur stelt, is het vreemd dat de mogelijkheid niet wordt vermeld om de retentie te verbeteren met extensies die buccaal aan de anker-elementen worden bevestigd. Ondanks het ruime aanbod van diverse in de handel verkrijgbare hoofdkapjes en nekbanden ten behoeve van extra-orale tractie, pleit de auteur voor het zelf vervaardigen van deze hulpmiddelen.

In het hoofdstuk over functionele apparatuur worden plaatapparaten met opbeet en voorbeet besproken, evenals de activator volgens Andresen en de 'Funktionsregler' van Fränkel. Bij de bespreking van de vervaardiging van doorlopende labiale bogen valt op dat deze bogen tegen de bovenhoektanden aanliggen. Door diverse auteurs is erop gewezen dat men dit zoveel mogelijk moet vermijden.

Tot slot komen de beginselen van de techniek van het buigen van orthodontische draaddelen, het repareren van gebroken draaddelen en het lassen en solderen van metalen onderdelen voor uitneembare apparatuur aan de orde. In een aanhangsel wordt nog een overzicht gegeven van de materiaaleigenschappen en de verwerkingwijze van de metalen en kunsthar onderdelen van uitneembare apparaten.

Al met al is dit een redelijk compleet boek dat aanbevolen kan worden aan degenen die geïnteresseerd zijn in orthodontische behandelingen met uitneembare apparatuur. Wel dient men zich goed te realiseren dat het bereiken van de door de auteur getoonde eindresultaten meer kennis vereist dan in het boek staat vermeld. Onderwerpen als diagnostiek en behandelingsplanning ontbreken namelijk volledig. Over de keuze van de meest geëigende apparatuur wordt vrijwel niets gezegd. Ook komt de retentie van gecorrigeerde afwijkingen nauwelijks ter sprake, hoewel nu juist dit belangrijke onderdeel van een behandeling vaak met uitneembare apparatuur wordt uitgevoerd.

H. J. Rimmelink, Almelo

afkorting wordt ook gebruikt om het in de titel vermelde systeem aan te duiden.)

In de eerste 60 pagina's wordt basiskennis met betrekking tot de tandheelkundige implantologie verstrekt. In sterk beknopte vorm wordt een overzicht gegeven van de belangrijke anatomische structuren, kenmerken van het bot en de zachte weefsels, van de innervatie, de bloedvatvoorziening en de lymfebanen. Vervolgens wordt ingegaan op titanium als materiaal voor implantaten. In de volgende hoofdstukken wordt het ITI-systeem besproken, met name de reacties van de omgevende weefsels. Zelfs de wijze waarop de microscopische coupes voor het beoordelen van deze weefselsreacties worden vervaardigd, komt in detail aan de orde. Ten slotte worden de op dit moment leverbare typen ITI-implantaten beschreven. Het gaat daarbij om holle cilindervormige implantaten, waarbij de wand van de cilinder is voorzien van grote openingen. De verschillende typen zijn van dit basisprincipe afgeleid. De variaties zijn ontstaan door het wijzigen van het aantal cilinders per implantaat en/of het wijzigen van de afmetingen van de diameter of de lengte van de cilinder. Van elk type wordt de wijze van plaatsen beschreven en getoond aan de hand van foto's in de klinische situatie en schematische tekeningen. Voorts wordt nog kort ingegaan op enkele nieuwe vormen van het ITI-implantaat.

In de laatste hoofdstukken worden algemene klinische aspecten van het plaatsen van implantaten behandeld. Daarbij komen onder andere aan de orde: steriliteit bij de ingreep, het beoordelen van röntgenfoto's, algemene technieken voor mucogingivale chirurgie, de vervaardiging van suprastructuren en het omgaan met problemen en complicaties.

Gezien de prijs biedt het boek veel - ook algemene - informatie voor relatief weinig geld. Ook degenen die geen speciale interesse hebben in het ITI-implantaat, wordt aangeraden het boek aan te schaffen. Het is rijkelijk voorzien van illustraties, maar de leesbaarheid is soms minder goed, omdat enkele auteurs hebben getracht in een sterk beknopte vorm toch nog zeer volledig te zijn.

T. B. F. M. Gelhard, Roden

A. SCHROEDER, F. SUTTER, G. KREKELER. *Orale implantologie. Allgemeine Grundlagen und ITI-Hohlzylindersystem.* 357 pag., 326 afb. Georg Thieme Verlag, Stuttgart, New York 1988. Prijs DM 44,—. ISBN 3 13 716101 0.

Het boek is tot stand gekomen door de afzonderlijke bijdragen van medewerkers van het 'Internationales Team für orale Implantologie' (ITI) te bundelen. (Deze

RECENSIE-EXEMPLAREN

Het merendeel van de hier aangekondigde uitgaven zal nog nader op deze plaats worden besproken.

1. P. LEMMENS. *Clinical and mechanical aspects of bulk fracture of amalgam restorations.* 137 pag. Academisch proefschrift. Katholieke Universiteit te Nijmegen, 1988. Drukkerij Acco, Leuven. ISBN 90 9002317 8.
2. W. LAWLER, A. AHMED, W. J. HUMME. *Essential pathology for dental students.* Dental Series. 151 pag. Churchill Livingstone, Edinburgh, London, Melbourne and New York 1987. ISBN 0 443 02910 3.
3. J. B. WALTER, M. C. HAMILTON, M. S. ISRAEL. *Principles of Pathology for Dental Students.* Fourth Edition. 668 pag. Churchill Livingstone, Edinburgh, London, Melbourne and New York 1987. ISBN 0 443 02243 7.
4. S. BOCHNER. *The Psychology of the Dentist-Patient Relationship.* 187 pag., hard cover. Springer-Verlag, New York, Berlin, Heidelberg, London, Paris, Tokyo 1988. Prijs DM 98,—. ISBN 3 540 96642 0.
5. J. S. NIELD, G. A. HOUSEMAN. *Fundamentals of Dental Hygiene Instrumentation.* Second Edition. 521 pag. Lea & Febiger, Philadelphia 1988. Prijs £ 19,—. ISBN 0 8121 1130 3.
6. X. HENGCHANG. *Wear of composite Resin.* 82 pag. Academisch proefschrift. Vrije Universiteit te Amsterdam, 1988. Vu Boekhandel/Uitgeverij. ISBN 90 6256 721 5.
7. W. GEURTSSEN. *Die zelluläre Verträglichkeit zahnärztlicher Komposite.* 126 pag., geïll. Carl Hanser Verlag, München, Wenen, 1988. Prijs DM 72,—. ISBN 3 446 15058.
8. V. O. LUCIA. *Behandlung des unbezahnten Patienten.* 248 pag., 419 afb. Quintessenz Verlags GmbH, Berlin, Chicago, London, São Paulo und Tokio 1988. Prijs DM 280,—. ISBN 3 87652 205 6.
9. L. KUSSICK. *Bone-Remodeling. Kieferorthopädische Remodellierung des Alveolarknochens.* 306 pag., 1017 afb. Quintessenz Verlags GmbH, Berlin, Chicago, London, São Paulo und Tokio 1988. Prijs DM 280,—. ISBN 3 87652 245 5.